https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special
http://constructgeo.knu.ua

Підготовка вчителів географії в закладах вищої освіти України

https://doi.org/10.17721/2786-4561. 2024.4.special-17/19

Гіс Д., Петровець А., Гринюк О.

Київський національний університет імені Траса Шевченка, м. Київ, Україна, oleg.gryniuk@knu.ua

Анотація. Проведення туристично-краєзнавчої діяльності безпосередньо пов'язане з роботою вчителів географії. Саме вчителі географії навчають особливостям просторових процесів і явищ навколишнього середовища, виховують у школярів почуття любові та поваги до власної країни та її народу, зокрема, до рідного краю. Сьогодні в Україні підготовку майбутніх учителів географії здійснюють десятки вищих навчальних закладів вищої освіти, але не у всіх окремо виділяють туристично-краєзнавчу діяльність. Якісна підготовка вчителя географії була, є і буде актуальною завжди, адже це сфера освіти, а освіта – основа успішного майбутнього країни.

Ключові слова: вчитель географії, заклади середньої та вищої освіти, туристично-краєзнавча діяльність

Tourist and local history hikes as a form of extracurricular work

His D., Petrovets A., Gryniuk O.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, oleg.gryniuk@knu.ua

Annotation. Conducting tourism and local history activities is directly related to the work of geography teachers. It is the geography teachers who teach the peculiarities of spatial processes and environmental phenomena, instill in schoolchildren a sense of love and respect for their own country and its people, in particular, for their native land. Today in Ukraine, dozens of higher education institutions train future geography teachers, but not all of them have tourism and local history activities. High-quality training of geography teachers was, is and will always be relevant, because this is the field of education, and education is the basis of a successful future of the country.

Keywords: geography teacher, secondary and higher education institutions, tourism and local history activities

Вступ. Якісна підготовка вчителів-географів була, є і буде актуальною завжди, адже це – сфера освіти, а освіта – основа успішного майбутнього країни. Саме вчителі географії навчають особливостям просторових процесів і явищ навколишнього середовища, виховують у школярів почуття любові, шанобливості, поваги до власної країни і її народу, зокрема свого рідного краю. Проведення туристично-краєзнавчої діяльності на пряму пов'язане з роботою вчителів географії. Навчально-виховний процес вчитель здійснює як під час, так і після уроків, організовуючи так туристично-краєзнавчу діяльність, щоб вона сприяла всебічному розвитку школяра, його знань, умінь і навичок, розкривала творчий та інтелектуальний потенціал, формувала важливі компетентності. Зауважимо, даний результат досягається знаннями, уміннями й навичками вчителя, його професійним володінням принципами та методами навчання, які він використовує під час діяльності. Наразі підготовкою майбутніх вчителів займаються десятки закладів вищої освіти України. Тому в даному дослідженні

https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special
http://constructgeo.knu.ua

проаналізуємо, які заклади вищої освіти проводять підготовку та навчання вчителів географії, що пов'язує їх з туристично-краєзнавчою діяльністю.

Слід зазначити, що в цей час проходить обговорення Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану. Згідно з резолюцією Круглого столу щодо обговорення даної концепції, яке відбулося 20 квітня 2024 року, серед всіх проблем розвитку позашкільної освіти було також озвучено недостатнє охоплення вихованців (учнів) та суттєве погіршення кадрового забезпечення (виїзд педагогічних працівників за кордон) (Концепція позакласної освіти …, 2024).

На нашу думку, не слід утворювати «розрив» між шкільною та позашкільною освітою. Адже зменшення вихованців у закладах позашкільної освіти напряму пов'язано з діяльністю закладу середньої освіти. Саме тому роль позакласної та позашкільної роботи з дітьми має таке важливе значення.

Результати та їх аналіз. Туристично-краєзнавча діяльність полягає в дослідженні, аргументації та розкритті взаємозв'язків і взаємозалежностей різноманітних особливостей території, яка була обрана для дослідження. Це включає комплексну оцінку природних, історичних та соціально-економічних аспектів території. Проведення туристично-краєзнавчої діяльності можливе як у закладах загальної середньої освіти, так і вищих закладах освіти. Щоправда, між собою вони відрізнятимуться формами та методиками впровадження. Спільним буде те, що туристично-краєзнавча діяльність матиме однакове спрямування та очікувані результати. Цілями такої діяльності є розвиток навичок і вмінь дослідження природи (географічні особливості місцевості, рельєф, клімат, тваринний і рослинний світ), історії, культури та соціального оточення в цілому, на території рідного краю, вивчення її минулого і сучасного стану; закріплення теоретичних знань через їх практичне застосування та створення підґрунтя для подальшої освіти; виховання свідомості громадянина (патріота) власної країни, національної свідомості та відповідальності за збереження природних та культурних цінностей рідного краю на основі власних досліджень.

Туристично-краєзнавча діяльність в закладах освіти відбувається в різних формах. На даний час, основними формами туристично-краєзнавчої роботи з учнями є екскурсії/подорожі, туристичні походи, змагання (туристичного та спортивного напрямку) та зльоти (Крачило, 1994). Використовуючи будь-яку з цих форм, варто заздалегідь спланувати, зорієнтувати на завдання, виділити цілі. Важливо зазначити, що туристично-краєзнавча діяльність має бути цікавою, доступною та різноманітною. Її зміст та форми повинні відповідати віковим особливостям та інтересам дітей. Для цього, наставниками можуть бути вчителі географії, які мають знання та навички, що необхідні в організації та реалізації туристично-краєзнавчої діяльності (Поліщук, 2014). Вчитель географії виступає керівником процесу, людиною, яка організує, допоможе в підготовці та підбитті підсумків виконаної роботи. Вчитель географії має ґрунтовні знання про географію рідного краю, його природні та історичні особливості, культуру та традиції. Ці знання стають основою для розробки цікавих та змістовних маршрутів екскурсій, походів, експедицій. А вчитель, який сам захоплюється туризмом та краєзнавством, може стати для своїх учнів прикладом для наслідування, його ентузіазм та зацікавленість здатні надихнути дітей на подальшу дослідницьку діяльність. Важливим є те, що туристично-краєзнавча діяльність під керівництвом вчителя географії сприяє вихованню у дітей патріотизму, любові до рідного краю, ощадливого ставлення до природи, а також формує такі якості, як самостійність, відповідальність, взаємодопомога. Слід, також не забувати, що саме туристично-краєзнавча діяльність позитивно впливає не тільки на отримання школярами практичних навичок, а також формує «здоровий спосіб життя (Троценко В, Троценко Т., 2023).

На сучасному етапі розвитку географічної освіти, вчитель – це людина, що не лише навчає і виховує під час уроків, а й вміє організувати позаурочну діяльність, зауважмо, що саме туристично-краєзнавчу. Для організації туристично-краєзнавчої діяльності вчителю,

https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special
http://constructgeo.knu.ua

звісно, потрібно мати знання, що він отримав протягом періоду здобуття освіти у вищому навчальному закладі, додаткових курсах підвищення кваліфікації тощо. В Україні функціонує понад 30 закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку вчителів-географів в різних регіонах країни, а саме: Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Ужгородський національний університет, Луганський національний Університет ім. Тараса Шевченка, Дніпровський національний Університет ім. Олеся Гончара, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ, Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Криворізький державний педагогічний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, Рівненський державний гуманітарний університет, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Український державний університет ім. Михайла Драгоманова, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Херсонський державний університет, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Єдина державна …, 2024).

Згідно з аналізом описів освітніх програм (інформація з офіційних сайтів ЗВО) даних закладів вищої освіти можна зробити наступні висновки:

1) присвоєння кваліфікації «вчителя географії» у різних варіантах написання;

2) у більшості ОП закладів вищої освіти не враховано рекомендації МОН від 2022 року, щодо професійної кваліфікації «вчитель географії, викладач закладу передвищої освіти»;

3) є заклади вищої освіти, що присвоюють кваліфікацію не лише вчителя географії, а й біології чи основ здоров'я, фізкультури, зарубіжної літератури, або ж англійської мови, як от: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини та Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка;

4) лише три заклади вищої освіти окремо приділяють увагу туристично-краєзнавчої роботи, а саме Харківський національний педагогічний університет імені В. Н. Каразіна Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

4) лише два заклади освіти, а саме Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського та Криворізький державний педагогічний університет здійснюють підготовку фахівців за додатковою спеціалізацією «Краєзнавчо-туристична робота»;

5) у трьох закладах вищої освіти відсутні описи освітніх програм (не вдалося знайти), а саме в Дніпровському національному університеті ім. Олеся Гончара, Дрогобицькому

https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special
http://constructgeo.knu.ua

державному педагогічному університеті ім. Івана Франка та Українському державному університеті ім. Михайла Драгоманова

Більш детально інформацію по закладах вищої освіти, що спеціалізуються на підготовці вчителів географії, наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1. Підготовка учителів географії в ЗВО України [офіційні інтернет сторінки ЗВО, складено авторами]

Заклад вищої освіти	*Спеціалізація та професійна кваліфікація*	*Додаткова спеціалізація*
Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського	Вчитель географії	Краєзнавчо-туристична робота
Волинський Національний Університет ім. Лесі Українки	Вчитель географії, економіки закладів загальної середньої освіти для базової школи.	Відсутня
Ужгородський національний Університет	Вчитель географії	Відсутня
Луганський національний Університет ім. Тараса Шевченка	Вчитель географії	Відсутня
Дніпровський національний Університет ім. Олеся Гончара	Інформація відсутня	Інформація відсутня
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка	Інформація відсутня	Інформація відсутня
Житомирський державний університет імені Івана Франка	Вчитель географії, викладач закладу передфахової передвищої освіти	Відсутня
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II	Вчитель географії закладу середньої освіти	Відсутня
Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка	Вчитель географії та історії закладу загальної середньої освіти	Відсутня
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Вчитель географії, викладач фахової передвищої освіти Вибіркові блоки: 1. Організація туристично-краєзнавчої діяльності в закладах освіти (додаткова кваліфікація – організатор позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми) 2. Організація освітньої діяльності в закладах освіти (додаткова кваліфікація – педагог-організатор)	Відсутня
Криворізький державний педагогічний університет	Вчитель географії, викладач закладу фахової передвищої освіти, організатор краєзнавчо-туристичної роботи	Краєзнавчо-туристична робота
Львівський національний університет імені Івана Франка	Учитель географії	Відсутня
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	1. Вчитель географії та біології, викладач закладу фахової передвищої освіти 2. Вчитель географії та фізичної культури, викладач закладу фахової передвищої освіти 3. Вчитель географії та англійської мови, викладач закладу фахової передвищої освіти	Відсутня

https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special
http://constructgeo.knu.ua

Національний університет "Чернігівський колегіум" ім. Т. Г. Шевченка	Вчитель географії, викладач закладу фахової передвищої освіти, вчитель біології та основ здоров'я	Відсутня
Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя	1. Вчитель географії закладу загальної середньої освіти 2. Вчитель географії та фізичної культури	Відсутня
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	Вчитель географії і природознавства	Відсутня
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	Вчитель географії, викладач закладу фахової передвищої освіти	Відсутня
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»	Вчитель географії. Вчитель біології.	Відсутня
Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника	Бакалавр середньої освіти	Відсутня
Рівненський державний гуманітарний університет	Вчитель географії	Відсутня
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	1. Вчитель географії. Вчитель біології та основ здоров'я. 2. Вчитель географії. Вчитель англійської мови.	Відсутня
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка	Вчитель географії	Відсутня
Український державний університет ім. Михайла Драгоманова	Інформація відсутня	Інформація відсутня
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Вчитель географії. Вчитель біології та основ здоров'я освітньої школи	Відсутня
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	Вчитель географії, викладач закладу фахової передвищої освіти	Відсутня
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	Вчитель географії, педагог-організатор туристської роботи	Відсутня
Херсонський державний університет	Вчитель географії	Відсутня
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка	1. Вчитель географії, англійської мови та зарубіжної літератури. Викладач закладу фахової передвищої освіти. 2. Вчитель географії, викладач закладу фахової передвищої освіти. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи	Відсутня
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	Викладач загальноосвітнього закладу (географія)	Відсутня

Висновки. Ні у кого не викликає сумніву важливий аспект позакласної та позаурочної роботи зі школярами, і не обов'язково, саме туристично-краєзнавчого напрямку. Але в контексті формування свідомого громадянина-патріота саме туристично-краєзнавча діяльність є досить важливою. Отже, слід звернути увагу, що туристично-краєзнавча діяльність є важливою

https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special
http://constructgeo.knu.ua

складовою освітнього процесу, а також на пряму залежить від педагога, рівня його підготовки в даному аспекті. В Україні функціонує три десятки закладів вищої освіти, що займаються підготовкою фахівців за спеціалізацією «Географія», присвоюючи професійну кваліфікацію «Вчитель географії», однак лише два із них передбачають додаткову спеціалізацію – «Туристично-краєзнавча робота» та три приділяють увагу позакласній та позаурочній роботі зі школярами (саме туристично-краєзнавчого напрямку).

References

Yedyna derzhavna elektronna baza z pytan osvity Retrieved from: https://vstup.edbo.gov.ua/offers/?qualification=1&education_base=40&speciality=014-7 (In Ukrainian).

Kontseptsiia pozashkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu. Retrieved from: https://pou.org.ua/wp-content/uploads/Kontseptsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf (In Ukrainian).

Krachylo M. P., 1994. Kraieznavstvo i turyzm. Navchalnyi posibnyk. – Kyiv: Vyshcha shkola. (In Ukrainian).

Polishchuk V. Turystsko-kraieznavcha diialnist ditei v navchalnykh zakladakh osvity. Zbirnyk naukovykh prats: pedahohichni nauky. 2014. V. 122 (In Ukrainian).

Trotsenko V., Trotsenko T. Turystsko-kraieznavcha robota yak zasib formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia shkoliariv. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova. Seriia 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport). 2023. V. 3 (161) P. 142–145 (in Ukrainian).